

<https://doi.org/10.52387/1811-5470.2024.1.04>
 CZU: 37.02:78

ABORDAREA PROCESUALĂ ȘI SISTEMICĂ ÎN REALIZAREA ACTIVITĂȚILOR MUZICAL-DIDACTICE LA LECȚIA DE EDUCAȚIE MUZICALĂ

Marina CALIGA,
 doctorandă, Școala Doctorală Științe ale Educației
 Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, RM
 ORCID ID: 0009-0008-6359-0112

Rezumat: Acest studiu cercetează conceptul de activitate în abordarea sistemică a activităților muzical-didactice la lecția de educație muzicală. Activitatea nu este o totalitate de reacții, este un sistem, care are structură, conținut, modificări și transferuri interne proprii, vizând dezvoltarea personală a personalității. Prin activitate, omul produce modificări în condițiile obiective externe, în propriile lui stări interne, în relațiile cu mediul. În activitate, omul își realizează ideile, își satisface aspirațiile, își construiește noi planuri, noi idealuri; prin activitate, omul se adaptează condițiilor interne și externe, la un nivel din ce în ce mai înalt.

Din perspectiva Reformei învățământului în Republica Moldova, abordarea și sistematizarea activităților muzical-didactice la lecția de Educație Muzicală sunt implementate în practica muzicală de mai mulți ani. Reforma curriculară a implicat o schimbare substanțială a procesului instructiv-educativ, fiind propus un nou model de predare, care să permită a forma la elevi o concepție unitară despre arta muzicală.

Cuvintele-cheie: activitate, activitate muzical-didactică, abordare sistemică, integralitate.

THE PROCEDUAL END SYSTEMIC APPROACH OF MUSICAL-DIDACTIC ACTIVITIES AT THE MUSIC EDUCATION LESSON

Summary. This study investigates the concept of activity in the systemic approach of musical-didactic activities at the music education lesson. The activity is not a totality of reactions, it is a system, which has its own structure, content, changes and internal transfers, aiming personal development of the personality. Through activity, person produces changes in objective external conditions, in his own internal states, in relations with the environment. In activity, person realizes his ideas, satisfies his aspirations, builds new plans, new ideals; through activity, person adapts to internal and external conditions, at an increasingly higher level.

Based on the Education Reform in the Republic of Moldova, the approach and systematization of musical-didactic activities at the music education lesson have been implemented in musical practice for several years. The curricular reform involved a substantial change in the instructive-educational process, a new teaching model being proposed, which would allow students to form a unified conception of musical art.

Keywords: activity, musical-didactic activity, systemic approach, completeness.

Noțiunea de activitate: inserții introductive

Una din problemele actuale în știința anilor '70-'80 ai secolului al XX-lea a vizat *activitatea omului*. Conceptul de *activitate* este tratat ca o formă de exprimare a individului integrat în tot ce îl înconjoară. Omul nu este o ființă contemplatoare pasivă, dar una activă și de aceea această ființă trebuie studiată în cadrul activismului său caracteristic. *Activitatea* o constituie procesele prin care se desfășoară existența umană în realitatea inconjurătoare, diversitatea formelor ei de manifestare. Prin activitate omul acționează atât asupra naturii, obiectelor, fenomene-

nelor, cât și asupra oamenilor. Astfel, prin atitudinea sa față de obiecte, el se manifestă ca subiect, iar prin atitudinea sa față de oameni – ca personalitate.

Activitatea înseamnă atitudinea concretă a omului față de lumea existentă, în care se relevă în mod obiectiv calitățile personalității, ce denotă un caracter mult mai complex decât funcțiile și procesele analitice. Omul, ca ființă prin excelență activă și dinamică, inițiază, organizează, planifică, explorează, se implică, participă, perfecționează, asimilează informații, produce și creează obiecte noi, se relaxează, depune efort, se autorealizează. Pentru înfăp-

tuirea corespunzătoare a tuturor acestor demersuri, el se servește de o nouă categorie de instrumente psihice, cuprinse în noțiunea generală de *activități psihice*. Astfel, specificul activității umane constă în faptul că dispune de conștiință profund motivată, că operează cu instrumente construite de om, că este perfectibilă și creativă etc. Dacă admitem ideea că activitatea este atât cauză, cât și efectul dezvoltării bio-psiho-sociale a omului, atunci conchidem că este resimțită de acesta ca o adevărată necesitate psihică, o cerință imperioasă a integrității ființei lui.

Conceptul de activitate: explicitări științifice

În *filosofie*, conceptul de *activitate* determină specificul vieții oamenilor, al cărei conținut integrează activitatea socială cu cea din natură. Comparativ cu legile naturii, legile societății valorifică acest concept numai prin activitate și în activitate. M. Kagan este printre primii savanți, care propune *abordarea sistemică* în tratarea activității omului, reprezentând-o ca sistem integrat. În viața reală, fiecare activitate este strâns legată una de alta [13]. Esteticianul și profesorul citat a cercetat această concepție pe două direcții: *activitatea de comunicare*, al cărei scop reprezintă achiziționarea material-practică, practic-spirituală sau spiritual-teoretică; *activitatea obiectuală*, în cadrul căreia se creează valori materiale și spirituale, obiectivate prin necesități, idealuri, aptitudini, cunoștințe, valori etc. Prin aceste două direcții abordate sistemic de către M. Kagan înțelegem că activitatea omului depinde de atitudinea umană față de însăși activitatea pe care o realizează [13].

În continuitatea acestor idei, M. Morari cercetează patru tipuri de activitate umană propuse de M. Kagan, specificând că „În activitatea artistică sunt omniprezente cele patru tipuri de activitate umană și ele se interpenetrează, se integrează, se completează, în

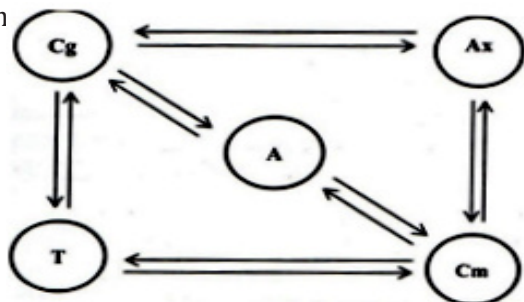

Figura 1. Patru tipuri conceptului de activitate după M. Kagan

Analizând Figura 1, după M. Kagan și adaptată de M. Morari, observăm integralitatea acestor patru

tipuri de activitate: **Cg** - activitatea cognitivă, **Ax** - activitatea axiologică, **Cm** - activitatea de comunicare, **T** - activitate de transformare, **A** - activitate artistică [ibidem].

În *psihologie* se afirmă că „omul, ca ființă prin excelență activă și dinamică, inițiază, organizează, planifică, explorează, se implică, produce, realizează etc.” [11]. Din cele expuse observăm că se accentuează ideea de interacțiune, de relație a omului cu realitatea, a organismului cu mediu etc.

În științele *pedagogice*, *activitatea* este concepută ca un ansamblu de acte fizice, intelectuale și morale, efectuate în scopul obținerii unui anumit rezultat; ca folosire sistematică a forțelor proprii într-un anumit domeniu; totodată, ca un proces activ, un sistem de principii teoretice și metodologice în educație. L. Vâgotsky clasifică *activitatea* după *mișcări, operațiuni, acțiuni*, organizate ierarhic, a căror funcționalitate, structurare, integralitate, interpenetrare din exterior în interior va permite construirea procesului educațional [12]. Din cele expuse înțelegem că *activitatea* reprezintă conceptual sistemul ierarhic, cu o structură proprie, specifică, iar elementele activității nu sunt statice, ci, dimpotrivă, au un caracter mobil, trecând dintr-un micro-element în altul. Explicând această concepție prin Figura 2, înțelegem că, în procesul de învățământ, conceptul de *activitate* are loc în condițiile unei funcționări a mecanismelor precum și a achizițiilor realizate.

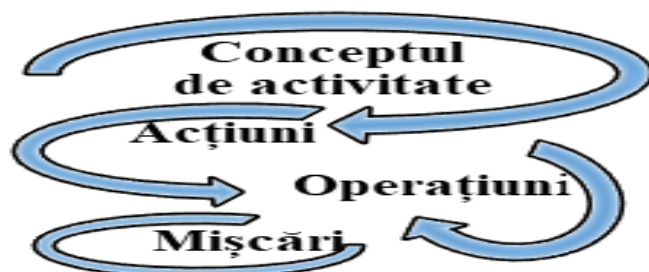

Fig. 2 Integralitatea elementelor conceptului de activitate

Dar în ce mod se integrează conceptul de *activitate* în procesul educațional, devenind *activitate didactică*?

Ca proces, *activitatea didactică* se desfășoară în etape, în secvențele articulate logic, care concură la rezolvarea anumitor obiective operaționale [4]. În opinia lor *activitatea didactică* se realizează în cazul când personalitatea se integrează în activitate printr-un proces și sistem de relații motivaționale.

Din perspectivă pedagogică, M. Ionescu consideră că „forma de organizare se referă la modul de lucru în care se realizează activitatea *binomului pro-*

profesor-elev. Aceasta se exprimă și se definește prin diferite tipuri de activități: activități frontale (cu toată clasa de elevi), activități pe grupuri, activități individuale, activități combinate” [5].

Relația dintre factorii care constituie acest cuplu interacționist – *binom* sau *diadă* – reprezintă dimensiunea centrală în jurul căreia gravitează toate componentele pe care le integrează și unifică forma de organizare. Pentru S. Cristea, formele de organizare a *activității didactice* reprezintă modalitățile specifice de proiectare și de realizare a *corelației profesor-elev*, determinate la nivel *funcțional-structural*, care, pe de o parte, reflectă conținuturile angajate, iar, pe de altă parte, condiționează valorificarea acestora conform scopurilor pedagogice/didactice urmărite [1].

Luând ca baza ideile savanților, distingem următoarele componente ai *activității didactice*:

Componentele *activității pedagogice*:

- *componenta gnoseologică* reprezintă cunoașterea și aplicarea în practică a mijloacelor pedagogice și psihologice de comunicare cu elevii;
- *componenta structurală* se alcătuește din procesele constructive conținutale;
- *componenta organizațională* semnifică integralitatea de acțiuni a *activității didactice*, care sunt îndreptate la integrarea elevilor în diferite activități didactice;
- *componenta comunicativă* este îndreptată la integralitatea relațiilor pedagogice cu elevii.

Componentele *instructiv-educative* ale *activității elevilor*:

- *planificarea* *activității elevilor* în diferitele forme de educație și de instruire;
- *organizarea* diferitelor *activități didactice*;
- *stimularea* procesului *instructiv-educativ* al *activității didactice*;
- *evaluarea* și verificarea calității *activităților realizate* de către elevi;
- *analiza* rezultatelor obținute și planificarea următoarelor *activități didactice* etc.

Pornind de la aceste elemente componente ale *activităților pedagogice*, scoatem în evidență câteva **directii** ale *integralității*, pe care se bazează *activitatea didactică*:

Integralitatea gnoseologică devine un produs al percepției și se integrează activ în *activitatea practică*. În literatura de specialitate se cercetează următoarele aspecte ale *integralității gnoseologice* prin formarea viziunii întregi despre valorile existente: *integralitatea simțului* și a *rațiunii* în procesul

activității de cunoaștere; *integralitatea diferitelor metode de cunoaștere a activității didactice*; *sistemizarea cunoștințelor fundamentale* etc.

Integralitatea axiologică se manifestă prin formarea a atitudinii și valorilor elevilor față de societate și față de ei înșiși. Valorificarea atitudinii se apreciază după starea psihologică, iar sistemul valorilor reglementează comportamentul și *activitatea personalității*. După M. Kagan, valorile *integralității axiologice* se formează prin sistemul relațiilor subiective: *cercetarea obiectului prin subiect* [13]. Individul trebuie în permanentă să se integreze în societate prin diferite activități, aducându-și aportul la formarea și dezvoltarea acesteia.

Integralitatea pedagogică este abordarea exprimată prin *activitatea omului care asimilează știința și cultura*, își formează atitudinile față de societate și față de sine însuși. Accentul se pune pe *activități* cu caracter variat; profesorul este organizatorul procesului de instruire și nu translator de cunoștințe, iar materialul educațional se utilizează ca mijloc, și nu ca scop. Elevul participă activ nu numai la o singură activitate, ci se află permanent în *acțiune*, fiind implicat în diferite activități didactice. În Figura 3 am identificat abordările conceptului de *activitate didactică*, ce manifestă caracterul integrator:

Fig. 3 Abordarea sistemică a conceptului de *activitate didactică*

Analiza efectuată ulterior scoate în evidență câteva unități abstracte, din care se alcătuește *activitatea individului*. În realitate, toate *activitățile didactice* sunt interrelaționate prin diferite forme de *integralitate*. Dar care este logica și după care succesiuni se abordează acest context procesual și sistemic efectuând *integralitate*? Cercetând conceptele de *activitate* și *activitatea didactică*, ne aprofundăm în cunoașterea importanței acestora în vederea clarificării subiectului cercetat. Astfel, o educație muzicală, realizată științifico-practic, pune în centrul preocupărilor didactice *principiul formării elevului prin activități*.

Conceptul de activitate în abordarea procesuală și sistemică a activităților muzical-didactice. Teoria și practica Educație Muzicală are diferite viziuni în tratarea *activităților muzicale* la lecție.

I. Gagim definește *activitatea muzicală* ca „forma de practicare a muzicii” [2]. Pornindu-se de la această idee, a apărut necesitatea cercetării și implementării în practică a conceptului de **activitate muzical-didactică**, prin care elevul este direcționat să se realizeze, să-și evalueze propria activitate, să emită ipoteze și concluzii, pe care să le susțină cu argumente și să le găsească aplicații, să cunoască legitățile muzicii etc. În același *Dicționar de muzică*, I. Gagim echivalează *activitatea muzical-didactică* unei de „educație/instruire muzicală în cadrul lecției, în scopul realizării obiectivelor didactice formulate în curriculumul disciplinar...” [2], dar și de „*creație, interpretare, audiere, analiză* – care devin forme de experiență muzicală, diverse ca fond, dar integrate prin realizarea actului de comunicare cu muzica” [3]. Din punct de vedere practic, I. Gagim cercetează activitățile muzical-didactice, dând valoarea fiecăreia din *activitățile muzical-didactice*, argumentând statutul lor de „*activități de învățare*” [*idem. ibidem.*]. Savantul fundamentează Conceptul de Educație Muzicală, demonstrând că „formarea eficientă și suficientă a competențelor muzicale ale elevilor, a culturii lor muzicale, cere, implicit, o varietate mare de forme, constituite într-un sistem integru de *Activități Muzical-Didactice*” [*id. ibid.*]: „Fiecare din aceste forme are caracter integrator și polifuncțional de activități de învățare, de tehnologii educaționale, de forme inițiatice în tainele muzicii, de experiențe muzical-artistice și muzical-pedagogice; experiențele muzical-artistic-pedagogice au rol dublu: de subsisteme ale sistemului de Educație Muzicală și de sisteme autonome de desfășurare/de asimilare a valorii muzicii” [*id. ibid.*].

Luând ca bază unei atare explicație, cercetăm importanța acestui concept în contextul cercetării noastre, având ca punct de plecare afirmația că „toate activitățile propuse vor pune accent pe acest aspect, adică pe muzică vie, pe interpretare, pe creație, pe percepție activă. În felul acesta, ora de muzică include, sub diferite forme, cele patru activități muzicale cunoscute: compoziție, interpretare, audiere, analiza-critică, permițând intrarea pe fiecare din aceste căi în tainele artei muzicale” [3]. Din această perspectivă, profesorul I. Gagim concepe Educația Muzicală drept domeniu distinct și autonom al practicii educaționale și al științelor educației la noi în țară, or, „abordat din perspectiva educațională, acest concept capătă formă/conținut de **activități muzical-didactice**, realizează la lecție unitatea factorilor muzical și educațional, fiecare din ei exercitând două funcții: *artistică* - interpretarea/

audierea/creația/analiza și *didactică* – valorificarea temei muzicale a lecției, muzicalizarea elevilor, documentarea în arta muzicii, formarea eficientă și suficientă a competențelor muzicale ale elevilor, ale culturii lor muzicale...” [2].

Urmărind această abordare pentru Educație Muzicală, observăm că în cadrul lecției au fost integrate **formele de inițiere muzicală** a elevilor: *audiția muzicii; cântul coral; însușirea cunoștințelor muzicale și despre muzică; cititul, scrisul muzical; activitatea muzical-ritmică; executarea la instrumente muzicale pentru copii; jocul muzical; creația muzicală; caracterizarea verbală, analiza muzicii*, etc. [3]. Dezvoltând concepțiile după I. Gagim, M. Morari opinează: „Prin intermediul *formelor de inițiere* muzicală se realizează aprofundarea în lumea muzicii; noțiunile, categoriile, definițiile teoretice fiind însușite ca rezultat al actului muzical (*de audiție/interpretare/creație a muzicii*)” [6], iar această aprofundare se efectuează prin cunoașterea muzicii, care este „un proces complex de conștiințe, care provoacă emoții, impresii, sentimente și idei în cadrul practicilor de audiție/interpretare/creație. În toate activitățile muzical-didactice din cadrul lecțiilor de educație muzicală descoperirea fenomenului sonor-artistic va solicita inițial retrăirea emoțională, apoi – cunoașterea propriu-zisă, care neapărat se va raporta la valori. Prin muzica interpretată, audiată, creată se va modela comunicarea elevului cu lumea, autocunoașterea și formarea viziunii pentru viață.

Cercetând conceptul de *activitate muzical-didactică*, observăm evoluția acestuia: procesul se axează inițial pe activitatea muzicală și activitățile muzical-didactice, trecând prin forme de inițiere muzicală (*Sistemul activităților muzical-didactice după I. Gagim*) [2]. Or, „*inițierea muzicală* este o posibilitate de învățare artistică, ce poate fi realizată la trei niveluri: *nivelul informațional; nivelul practic; nivelul înțelegerii*. A iniția pe cineva înseamnă a începe o activitate, a-l introduce într-un *domeniu* de activitate” [7], sprijinindu-se pe activitățile muzical-didactice: *interpretare* (interpretare vocală, interpretare instrumentală), *audiție, creație, reflecție*. În contextul acestor teze, M. Morari concretizează: „Potrivit exigențelor curriculare, activitățile muzical-didactice s-au structurat pe anumite domenii, considerate fundamentale educației prin și pentru arte: audiția/receptarea muzicii; interpretarea vocală/corală/instrumentală a muzicii [7].

În această ordine de idei M. Morari explică: „educația artistică, fiind un factor esențial al educației estetice, se realizează prin cunoașterea frumosului,

prin mijlocele diferitelor arte, rezultă că *domeniile artelor s-au configurat în sistemul de învățământ general* [7], „varietatea activităților muzical-didactice s-a reorganizat și, grație subordonării acestor patru domenii principale în educația muzicală, s-a asigurat echilibrul dintre activitățile incluse în traseul unei lecții”. Tot aici, cercetătoarea își exprimă opinia că „a educa prin domeniile artelor înseamnă a facilita o experiență a valorilor care să fie progresiv integrate în personalitatea elevilor, constatată din următoarele perspective: artele ne deschid ceea ce se întâmplă în interiorul nostru și în lume; reorganizarea conținuturilor și a tehnologiilor curriculare; legătura artelor cu viața să condiționeze toate componentele curriculumului (principiile de organizare a educației artistice, competențele artistice, conținuturile și tehnologiile procesului educațional), etc.” [7].

În această ordine de idei, activitățile muzical-didactice se bazează pe: Interpretare+Audiție+Creație+Reflecție. Reflecția nu este o activitate aparte, separată de celelalte AMD, ci este imanentă și în activitatea de Audiție, și în cea de Creație, și în cea de Interpretare. Prin reflecție elevul reflectează asupra propriilor senzații: „Dacă audiția, interpretarea și creația sunt activități muzicale care se pot desfășura separat (ca activități) și integrat (ca metode integrate în alte activități), atunci reflexiunea nu se desfășoară separat, ci integrat fiecărei din activitățile muzicale practice” [10]. Grafic, relația dintre aceste AMD poate fi reprezentată astfel:

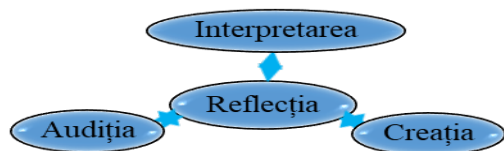

Fig. 4 Interrelaționarea activităților muzical-didactice

În urma cercetării lucrărilor fundamentale, semnate de I. Gagim, M. Morari și de alți cercetători notorii, înțelegem că, la lecție, activitățile muzical-didactice se vor aborda procesual și sistemic, punând accentul pe activitatea dominantă în scopul atingerii conceptului de integralitate. Concepția dată este valabilă pentru toate cele trei etape ale lecției – *Evoarea/Realizarea sensului/Reflecția* – și aplicarea ei va depinde de factorii care organizează lecția: clasa, tema, conținuturile abordate, etc. De exemplu, la o etapă a lecției activitatea dominantă este audiția

muzicii. Activitatea de audiție devine un domeniu dominant, care, la rândul său, integrează alte componente ale AMD, conform temei, conținuturilor, scopului, obiectivelor abordate, etc. În acest sens, domeniul de audiție (sau alt domeniu) este cercetat ca activitate dominantă, iară celelalte activități muzical-didactice sunt tratate ca metode, fiecare urmărind obiectivul său. Înseamnă că, abordând domeniul de *audiție*, toate evenimentele se vor concentra la audiție, integrând prin diferite metode și obiective activități muzical-didactice ca *interpretare, creație, reflecție*. Și audiția va fi prezentă în această schemă, dar se va trata ca metodă, ca mecanism de integralitate, care va integra toate activitățile muzical-didactice abordate. Schematic, acest proces poate fi reprezentat în felul următor:

Fig. 5 Activitatea dominantă Audiția muzicii

Concluzii: Rezumând ideile, înțelegem că „nu fiecare elev e capabil să demonstreze performanțe în toate activitățile propuse. Unii elevi se pot manifesta prin activitatea de cânt, alții – prin cea de improvizație sau de audiție etc. Activitățile muzicale care se desfășoară la lecția de educație muzicală trebuie realizate conform rigorilor „tehnică” (a cânta după anumite reguli, a disciplina auzul în vederea unei audiții conștiente și riguroase), însă care nu poartă un scop în sine, ci vor deveni o cale vie de inițiere în tainele muzicii, o „poartă” de intrare în marea și edificatoarea arta a sunetelor” [8]. Conceptul de *activitate*, realizat cu scopul formării omului integrat, se efectuează prin abordare sistemică și în proces. Rezumând tezele expuse, conchidem că o abordare sistemică la EM s-a dezvoltat de la stabilirea conceptului de EM, constituit din *activitățile muzical-didactice*, exprimate ca forme de inițiere în muzică, configurate în sistemul de învățământ general ca domenii considerate fundamentale educației prin și pentru arte: audiția/receptarea muzicii; interpretarea vocală/corală/instrumentală a muzicii.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE:

1. CRISTEA, S. *Managementul lecției*, ediția a III-a. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2008. 212 p. ISBN 978-973-30-2342-5
2. GAGIM, I. *Dicționar de muzică*. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2008, 212 p. ISBN 978-9975-67-617-5
3. GAGIM, I. Fundamentele psihopedagogice și muzicologice ale educației muzicale. *Referat științific al tezei de doctor habilitat în baza lucrărilor publicate în pedagogie*. Chișinău, 2004, 55 p.
4. IONESCU, M., BOCOȘ M. (Coordonatori). *Tratat de Didactica modernă*. Pitești: Editura Paralela 45, 2009. ISBN 978-973-47-2481-9
5. IONESCU, M., RADU, I. *Didactica modernă*. Cluj-Napoca: Editura Dacia, 2001. ISBN 973-35-1084-X
6. MORARI, M. Evaluarea culturii muzicale a elevilor în procesul de realizare a curriculumului școlar. *Teză de doctor în pedagogie*. Chișinău, 2005. 200 p.
7. MORARI, M., PÂSLARU, VL., ALEKSEEVA, L. [et al.] *Educația artistică în preșcolaritate: Ghid teoretico-metodologic*. Coord.: M. Morari, Vl. Pâslaru; Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți. Chișinău: Pontos, 2016 (Tipografia „Print-Caro”). 248 p. ISBN 978-9975-51-787-4
8. MORARI, M., GAGIM, I. *Educația muzicală: Clasa 1-a: Ghidul profesorului*. Chișinău: Î.E.P. Știința, 2014 (Tipografia „Balacron” SRL). 56 p.
9. MORARI, M., URȘU, Z. Modele de reconfigurare a procesului de învățare : Aria curriculară Arte: Ghid metodologic / Marina Morari, Zinaida Ursu; Institutul de Științe ale Educației, Sectorul Calitatea Educației. Chișinău, CEP UPSC, 2022, p. 102-105 ISBN 978-9975-46-665-3
10. MORARI, M., CURTESCU, M., URȘU, Z. Educație timpurie prin arte: Monografie colectivă / Marina Morari, Margareta Curtescu, Zinaida Ursu; coordonator: Marina Morari; copertă: Alexa Vladimir. Chișinău: Pontos, 2022 (Print-Caro). p. 156-164. SBN 978-9975-72-698-6.
11. POPESCU-NEVEANU, P. Psihologie. Manualul pentru clasa a X-a a școlii normale și licee. București: Ed. Didactică și Pedagogică, R.A., 1995. 221 p.
12. ВЫГОТСКИЙ, Л. С. Психология развития ребенка. Москва: Смысл. 2003.
13. КАГАН, М. С. Музыка в мире искусств: учебное пособие для вузов / М. С. Каган. 2-е изд., перераб. и доп. Москва: Издательство Юрайт, 2024. 218 с. ISBN 978-5-534-06319-6.